

خیلواکی

استقلال

www.esteqlaal.net

جمعه ۱۸ جولای ۲۰۲۵

ف، هیرمند

افغانستان و انرژی هسته‌یی

قسمت دوم

برخی از ابعاد حقوقی انرژی اتومی

افغانستان مانند سایر دول و مانند سایر ملل حق وجودی، حق سالم بودن، حق مصئونیت، حق امنیت، حق داشتن یک ملت مصئون از هر خطر آشکار و پنهانی و حق دفاع از خود در برابر هر تعرض و نفوذ دشمنانه در ساحه ارضی اش و شهروندان خود را دارد، افغانستان حق دارد دارای تأسیسات صلح آمیز انرژی هسته‌یی باشد و حق آن است که از این انرژی جهت پیشرفت مادی و معنوی خود و مردمش استفاده نماید و کشور آباد، قوی و دارای توانایی دفاع از خود باشد.

و نیز دارای این حق است که مانع آن فعالیت های نامجاز هسته‌یی همسایگان گردد که به منافع حیاتی ما آسیب بزند به این اساس افغانستان تمام حقوق خویش را در زمینه دسترسی به انرژی اتومی صلح آمیز و حق مصئونیت *droit de protections* را دارا می باشد، که از هر واقعه و فاجعه عمدی و غیر عمدی و سهوی در قلمرو خود در امان بوده و احساس امنیت نماید. افغانستان عضو پیمان منع گسترش هسته‌یی NPT (از سال ۱۹۶۷) بوده و نیز در آژانس بین المللی انرژی اتومی (از سال ۱۹۵۷) عضویت دارد. بنابراین به استناد مواد پیمان متذکره حقوق آن کاملاً قابل تشخیص و ثابت می باشد .

حقوق انرژی هسته‌یی به حیث یکی از شعبات حقوق عامه و بین المللی در نظر گرفته شده است و مسایل حقوقی مربوط به انرژی اتومی در همین حوزه مطالعه می‌گردد و این تعریف را برای آن داده اند : «حقوق هسته‌یی مجموعه از فعالیت های خاص حقوقی در مسیر قانونی شدن عملکرد اشخاص حقیقی و حقوقی دخیل در حوزه کاری هسته‌یی از جمله فعالیت های مرتبط با مواد انفلاق پذیر، تشعشع یونیزه کننده و قرارگیری در معرض منابع طبیعی تشعشع را در برمی گیرد که باید

در مسیر تضمین اصول حقوق هسته‌ی از جمله اصل امنیت، اصل ایمنی، اصل جبران خسارت، اصل شفافیت و... گام بردارد»

خطوط اساسی حقوق هسته‌ی را می‌توان چنین تفسیر نمود که اشخاص حقوقی و حقیقی که در امور هسته‌ی دست اندر کار اند مشمول مکلفیت‌های این حوزه حقوق خواهند بود، مکلفیت‌های این حقوق رعایت ایمنی، امنیت، اصل جبران خسارت و شفافیت، در عمل و نظر شخصیت‌های مشمول این حوزه می‌باشد.

تعریف بالا مبین این مطلب نیز است که افغانستان با داشتن منابع وافر مواد طبیعی اولیه انرژی اتمی (یورانیوم) یکی از ممالک اصلی در حوزه انرژی اتمی تشخیص می‌شود و نه یک کشور حاشیوی و منفعل در این حوزه...

با استناد به مقدمه پیمان NPT و بند "2" ماده "4" آن افغانستان حق دارد، از دانش‌های مربوط این عرصه از سایر دول عضو بهره‌مند گردد. و هم سامان‌الات و تجهیزات آنرا از سایر کشورها بدست آورد. در همین ماده "4" از توسعه این انرژی در چوکات مقاصد صلح آمیز به کشور‌های روبه انکشاف نیز اشاره گردیده است.

به این ترتیب در باره حق داشتن و استفاده از انرژی اتمی برای افغانستان تردیدی باقی نمی‌ماند. و اما چگونه فعالیت‌های هسته‌ی دیگران را – که به "مصلح‌علیای کشور" (بند یک پراگراف یک ماده 10 اساسنامه) آسیب بزند – جلوگیری کرده و مانع آن گردید، این امریست که در متون کنوانسیون‌های مربوط ماده مشخصی را در باره آن نمی‌توان یافت.

یک سند دیگر بنام کنوانسیون ایمنی انرژی اتمی تأریخی جون 1994 که در اکتوبر 1996 نافذ گردید، وجود دارد که به صورت کلی ایمنی مراکز هسته‌ی ممالک عضو را مدنظر قرار داده است، مندرجات این سند دو موضوع را مطرح کرده است؛ مکلفیت‌های ملی داخلی ممالک عضو دارای نیروی هسته‌ی و دیگر اصول طرز العمل، بین المللی مبنی بر اطمینان از حالت و وضعیت ایمنی ممالک ناظر بر امنیت فعالیت و چگونگی امور مربوط به عرصه هسته‌ی آنها می‌باشد که شامل تمام ممالک می‌گردد، چه عضویت آژانس را داشته باشند و یا نه داشته باشند. کنوانسیون مکلفیت‌های را بر عهده دولت‌های که دارای نیروی هسته‌ی اند، گذاشته است. این سند بین المللی در واقع نکاتی را که در اساسنامه آژانس بین المللی نیروی هسته‌ی مربوط به امنیت کار با نیروی هسته‌ی درج گردیده، به صورت مشخص و مشروح در این کنوانسیون ثبت نموده اند که در آن بیشتر مکلفیت‌های دولت‌های عضو دارای انرژی اتمی (هسته‌ی) را بر شمرده است.

در متن کنوانسیون صرف به مرکز ریاکتور های انرژی هسته‌ای توجه معطوف گردیده، ولی به دو موضوع حساس مانند "فضله یا زباله یا خاکستر مواد انرژی هسته‌ای" و نیز به "انتشار تشعشعات رادیو اکتیوی" تماسی گرفته نه شده است.

درست همین دو منبعه ریسک است که در کنار سایر آسیب های محتمل، باید افغانستان از مسئولیت در برابر آن اطمینان و تعهد بدست آورد و چنین مفادی در کنوانسیون های مربوط به چشم نمی خورد، متخصصان این حوزه کاستی عمده میثاق (کنوانسیون) ایمنی را فقدان مسئولیت در برابر همین دو ریسک تشخیص نموده اند.

قبل از فاجعه چرنوبیل (1986 در اوکراین جز شوروی سابق) که به اثر آن مناطق خیلی دور دست به تشعشعات اتمی ملوس و آلوده گردید، ضرورت جدی تصویب یک سند الزامی بین المللی در زمینه امنیت انرژی اتمی احساس شد که واقعه "فوکو شیما" (که در مارچ 2011 به اثر زلزله و سونامی در جاپان به وقوع پیوست) درستی این توقع کاملاً به صورت واضح پدیدار گردید.

اساسنامه آژانس بین المللی انرژی هسته‌ای (AIEA) ماده 10 در پراگراف یک بند "1" خود چنین می گوید: «1 - بند 1: چنانچه هر یک از طرفهای پیمان تشخیص دهد که حوادثی فوق العاده مربوط به موضوع این پیمان مصالح علیای کشورش را به مخاطره افکنده است، حق خواهد داشت در اعمال حق حاکمیت ملی خود از پیمان کناره گیری کند. طرف مذکور باید این کناره گیری را با اخطار قبلی سه ماهه به کلیه دول دیگر طرف پیمان و به شورای امنیت ملل متحد اعلام نماید.

اخطار مذکور باید حاوی بیان و شرح آن حوادث فوق العاده ای باشد که به نظر دولت مورد بحث مصالح علیای کشورش را به مخاطره انداخته است.» به استناد این بند ماده 4 پیمان و معانی فحوای آن افغانستان حق تقاضای حالتی را دارد که امنیت آن از لحاظ فعالیت های اتمی کشور های همسایه اش ضمانت گردد و همسایه ها حق حیات موجودات زنده در قلمرو ما و حق سالمیت محیط زیست ما را محترم شمرده و رعایت کنند، نه آنکه افغانستان تقاضای کناره گیری از پیمان را داشته باشد. در اسناد بین المللی ناظر بر امنیت و ایمنی امور اتمی و به محافظت و مسئولیت ممالکی که دارای این انرژی نیستند ولی از داشتن این انرژی در کنار شان می توانند مواجه به خطرات آن باشند، کمتر مقرره ای به چشم خورده است. اما مقرراتی اند که برای تمام جهان (انسان ها و حیات طبیعی یا محیط زیست) طرح و تصویب شده اند که این مقررات نگاه عام و عمومی داشته و آنطور که وضعیت مشخص و موقعیت حساس کشورها، مانند کشور ما را در نظر داشته باشد نمی توان ماده

و مفادی را در کنوانسیون های مربوط تشخیص و دستیاب نمود تا احیاناً اگر آسیبی متوجه آنها گردد، به طور مشخص به استناد آن ماده مانع آن گردید و یا به آن آسیب اعتراض نمود .

بند 5 پراگراف الف ماده سوم اساسنامه آژانس بین المللی انرژی اتومی از "تدابیر احتیاطی" یاد میکند که متوجه بعضی از فعالیت های ممالک دارای نیروی هسته یی اند و این تدابیر می تواند توسط قرارداد های دو و یا چند جانبه تعمیم و تنفیذ گردد و یا در قوانین ممالک گنجانیده شده و رعایت شود، انگار اساسنامه تأمین شیوه های ایمنی را بر خود کشور ها گذاشته است. که این شیوه مسئله تحقق امنیت فعالیت های هسته یی را به خود دول محول خواهد نمود .

اساسنامه در ماده نهم، پراگراف الف و بند ح مشعر است: «مؤسسه مسئول انبار کردن و حفاظت موادی است که در تصرف دارد و باید اطمینان حاصل کند که مواد مزبور اولاً از تغییرات جوی ثانیاً از نقل و انتقال و یا مصارف غیر مجاز ثالثاً از لطمه و انهدام منجمله خرابکاری رابعاً از تصرف قاهرانه مصون خواهد بود. مؤسسه در مورد انبار کردن مواد انفلاق پذیر مخصوص باید مراقبت نماید که مواد مزبور از نظر جغرافیایی به قسمی توزیع گردد که مقادیر زیادی از آن در یک کشور یا در یک منطقه جهان تمرکز نیابد.» تذکرات این بند می تواند به منظور تأمین امنیت نیز مورد استناد قرار داده شود، درست است که هدف اصلی مفاد این مواد، آنچه که از آن استنتاج می گردد نه خواهد بود، ولی معانی و تعبیر و تفاسیر استخراجی به هیچ صورت مغایر روحیه و نیات اصلی اساسنامه نمی باشد و این نوع استخراج معانی مثبت و با نیت خیر و صلح خواهانه تا حدودی در روند تفاسیر رائج می باشد .

در نتیجه می توان چنین خاطر نشان نمود که افغانستان در زمینه داشتن و استفاده از انرژی اتومی حق مسلم را حایز است.

در موضوع مسئولیت و امنیت حفظ محیط زیست و حیات طبیعی اش و تدابیر و طرق متفاوت بدست آوردن ضمانت های لازم به مفاد و مواد کنوانسیون های که در بالا از آن یاد آوری گردید، می تواند استناد نماید. به همین ترتیب در صورتی نکات آتی به مسایل مورد نظر رهگشا باشد، از آن استفاده گردد:

- مسئولیت ایمنی، امنیت و حفاظت ساحه ارضی کشور، انسان ها و سایر زنده جان ها و به طور کامل حفاظت محیط زیست بر عهده حکومت افغانستان می باشد.

- به علت آنکه افغانستان از سوی دول برخوردار از انرژی اتومی نظامی محصور هست، و خود در جمله ممالک غیر برخوردار قرار دارد، می تواند تقاضای موارد آتی را برای خود کاملاً مؤجه و اصولی بداند .

- دول همسایه های قریب به افغانستان از آزمایشات ذروی شان معلومات دهند؛ این معلومات شامل ماهیت آزمایش، سطح و اندازه انفلاقی آن، فاصله محل آزمایش از نقطه صفر خط مرزی یا سرحدی، روز و ساعت آزمایش، ابلاغ هر گونه خطا و اشتباه و یا انفلاق های غیر عمدی، یا عمدی، یا انفلاق به علت ارتکاب عمل جرمی و یا انفلاق به سبب حوادث طبیعی "فورس مازور" و یا به هر علت دیگر به وقوع بپیوندد، بدون تعلل به جانب افغانستان اطلاع داده شود.

- در صورت وقوع انفلاقات فوق، ساحه فراگیر شدن تشعشعات یا ساحه مورد آلوده گی باید جداً اخبار گردد.

- آژانس بین المللی انرژی هسته یی معیاری بودن و استندرد بودن فعالیت های مهم هسته یی همسایه های ما را تأیید نمایند.

- زباله، فضله، خاکستر، تفاله و هرگونه بقایای موادی که بعد از انفلاق به جا می ماند، و هم موادی که خاصیت رادیو اکتیفی خود را در حد خطرناک آن حفظ کرده باشد، در ساحه ارضی افغانستان از انداختن و جابجایی کردن آن جداً خودداری و ممانعت به عمل آید، اگر قبل از این چنین عملی صورت گرفته باشد باید محل مشخص آن خاطر نشان گردد تا تدابیر ایمنی لازم رویدست گرفته شود .

- در صورت بروز عواقب ناگوار آلوده گی تشعشعات، همسایه ای که در انداختن زباله های اتومی دست داشته، جبران خساره نماید .

- حفاظت و نگهداری منابع معدنی و مواد خام معدنی که در تکنولوژی اتومی از آن برای تولید یورانیوم غنی شده استفاده می شود.

حالا که منطقه شرق میانه به فکر هر چه بیشتر مجهز شدن شان به انرژی هسته یی خواهند افتاد، ما در وطن خود منابع وسیع مواد خام این انرژی را در اختیار داریم که باید به نرخ مناسب و معادل نرخ بین المللی این مواد به فروش برسند.

قبل از این مقدار زیاد مواد نامبرده در زمان اشغال توسط روسها و بعداً توسط اشغالگران امریکایی به سرقت و به یغما برده شده است، این رویداد ها مساعی لازم را پیش رو می گذارد تا این منابع از دستبرد دزدان داخلی و خارجی محفوظ بماند .

طوری که محتوای ماده 20 اساسنامه مشخص نموده است، مشخصات مواد منفلقه اتمی مثل یورانیوم غنی شده و یورانیوم ماده اولیه که در طبیعت یافت می شود، کشور ما دارای یورانیوم ماده اولیه طبیعی می باشد که بنابه ارزشش ما را در حفظ و نگهداشت آن بیشتر مکلف خواهد ساخت.

- به استخدام متخصصان اهل سلک و آگاه و مجرب در اداره مربوط امور هسته یی توجه گردد، این متخصصان در داخل و خارج کشور که اتباع خود کشور باشند در این رشته استخدام شوند تا از توانایی های علمی و تکنولوژیک شان برای وطن استفاده شود .

ادامه دارد

یادداشت : مأخذ و منابع این تحقیق در اخیر قسمت سوم تذکر می یابد.